

ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Adalékok a császári-királyi hadműveletek előkészítéséhez és történetéhez Észak-Magyarországon 1848. szeptember–december

Magyarországon az események – beilleszkedve a korszak általános (nyugat-) európai fejleményeibe – javarészt mégis megelőzték az európai „tavaszi forradalmakat”, másrészt pedig azokkal kölcsönhatásban felerősítették és továbbadták a lángot más irányba is. „1848 közép-európai története nem a népek tavaszával kezdődött. A történelemalakító liberális elképzelések a magyar reformkor, az osztrák és a német Vormärz idején alakultak ki. Az 1840-es évek liberálisai szerint a térségben is a nemzetállamok kora köszöntött be, olyan alakulatoké, amelyekben a benne élők (elvileg az össznépeség, gyakorlatilag a választójoggal felruházottak) önrendelkezése, az alkotmányos-monarchikus vagy az alkotmányos-parlamentáris rendszer érvényesül.”¹ Ugyanakkor a magyar események más irányba is utat nyitottak. Nem csupán a korszakban általános társadalmi átalakulást tüzték ki célul, hanem kezdetektől fogva a polgári forradalom, a feudális rendszer felszámolása és a kapitalista berendezkedések megvalósításának elképzelése mellett még két hasonlóan központi és az előbbivel egyenrangú törekvés is érvényesült: a követelésekben a reformnemesség és az alsótáblát követő vármegyei képviselők feladatuknak tekintették „az állam történelmi egységének a helyreállítását és a közös uralkodó alatti birodalmon belüli eredeti alkotmányos különállóság biztosítását is”². Ez a hármas követelési csomag folyamatosan megjelent az országgyűlések vitájában, komoly áttörést azonban egészen 1848 márciusáig nem sikerült elérni.

„Az 1848. februári párizsi forradalom hírére viszont – Kossuth vezetésével – azonnal cselekedett [az országgyűlés – Z.P.K.], és ezzel a Habsburg Birodalmon belül a kölcsönhatások folyamatát hozta működésbe. Március 3-án Kossuth – a belső reformok megvalósítása mellett – a Lajtántúl részére is alkotmányt követelt. Beszédének szövege német fordításban hamar elterjedt Bécsben, s hozzájárult az ottani forradalom kitöréséhez.³ Ezt két nap múlva a pesti forradalom követte. Pozsonyban ezzel egyidejűleg a liberálisok a polgári átalakulás teljes programjának azonnali elfogadását követelték, most már beleértve a parlamenti többségre támaszkodó, tehát liberális kormány kinevezését is. A következő három hét alatt Kossuth és a kinevezett miniszterelnök, Batthyány Lajos gróf a politika magasiskoláját mutatták be. Kihasználva, hogy Bécs átmenetileg cselekvésképtelenné vált, a hazai konzervatívok pedig mindennél jobban rettegték a parasztforradalom kitörésétől, napok alatt bevégzett tényeket teremtettek, – eközben támaszkodtak a pesti forradalomra, de felleptek a túlságosan radikálisnak tartott követelésekkel szemben is.”⁴

Így a hármas magyar követelések egy hármas tényező együttműködésével valósulhattak meg: az országgyűlés törvényeit, melyeket a pesti tömeg márciusi megmozdulásai támasztottak alá

¹ GERGELY ANDRÁS: *1848-ban hogy is volt? Tanulmányok Magyarország és Közép-Európa 1848-49-es történetéből*. Osiris kiadó, Budapest 2001. (a továbbiakban: GERGELY, *Hogy is volt*) 12-13.o.

² ZACHAR JÓZSEF: 1848/49-ről – százötven év távlatából. In: *1848/49-ről százötven év távlatából*. Szerk.: SIMOR FERENC. a Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör kiadványa, Siklós 1999. (a továbbiakban: ZACHAR J., *1848/49*) 5-6.o.

³ Kossuth márc. 3-i beszédét legújabban közli: PAJKOSSY GÁBOR: *Kossuth Lajos* (Magyar Szabadelvűek sorozat), Új Mandátum Könyvkiadó 1998 (1999) (a továbbiakban: PAJKOSSY, *Kossuth*) 78-85.o. valamint „*Nemzeti Újjászületés*”. *Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből*. Szerk.: PAJKOSSY GÁBOR, 102-109.o

⁴ PAJKOSSY, *Kossuth*. 13.o.

megfelelő erővel, a király jóhiszeműségével és belátásával szentesítette.⁵ Sőt a törvények kihirdetésére és a diéta berekesztésére V. Ferdinánd király nejével és Ferenc Károly illetve annak tizenhét esztendőös fiával, Ferenc (József) főhercegekkel személyesen jelent meg a pozsonyi gyűlésen és ott meleg fogadtatásban részesült.⁶ Horváth Mihály eme jelenlétet igen kibővítő joghatályként értelmezi: „És, bár kételkedni sem lehetett, hogy végre is csak a körülmények hatalmának nyomása alatt írta alá a független minisztérium alakításáról szóló törvénycikket: miután mégis a reform valahára kivívatott, s a király arra nemcsak külön leiratban megegyeztetést adta, hanem, az országgyűlés befejezésekor, önszántából, semmi által nem kényszerítve, személyesen lejött az ország rendei közé, megszentéseni az új törvényeket: a királyi szó szentségének hitele ellen vétkezik vala, ki kételkedni mert volna, vajjon azok, egyszer elfogadva lévén, meg fognak-e tartani őszintén. Nem kevésbé szilárdítható a nemzet bizodalma a dynasztia őszinteségében még azon körülmény is, hogy a király kíséretében a két praesumtív trónörökös, Ferencz Károly s ennek fia, Ferencz József is, szokáson kívül, jelen volt a szentesítésnél: e tény mintegy kettős sanctiót adott e törvényeknek, a jövőendő királyok alatt is biztosítani látszatván azok szentségét”.⁷

Mindez már csak azért is tűnt meglepőnek és volt szinte váratlan, mivel az 1848 tavaszán a Habsburg Birodalomban lejátszódó események megrázkódtatták a császári udvart. A korabeli értékelések szerint, míg a szűk értelemben vett német területeken a szétaprózódott államiság vezetett el egy egységes állam megteremtése irányába mutató forradalmi helyzetig, addig Ausztriában éppen az önálló állami lét megteremtése volt a vezérfonala az eseményeknek.⁸ Gyors egymásutánban zajlottak le a birodalom egyes részeinek fővárosaiban a forradalmi események: Prága, Bécs, Pest-Buda egymástól véve át a forradalmi lángot⁹ szinte kész helyzet elé állították a központi kormányzatot. A forradalmi hullám következtében az udvar defenzívába szorult és csak erőszakos módozatokat szem előtt tartva tudta elképzelni a helyzet megoldását.

Nem csoda, hogy a magyar átalakulás számos kérdése, melyeket a létrejött törvényes alapok nem tisztáztak, a továbbiakban is nyitva maradt. Nem részletezték a különálló két kormány, a pest-budai magyar, illetve a Bécsben székelő Lajtán túli területekért felelős „osztrák” kormány viszonyát. Sőt nem fektették le a kül-, had- és pénzügyek terén az együttműködés alapjait, főleg

⁵ Lásd ezzel kapcsolatban: KÁROLYI ÁRPÁD: *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt*. Budapest, 1936, valamint újabban: SZABAD GYÖRGY: A polgári átalakulás megalapozása 1848-49-ben. In: *A negyvennyolcas forradalom kérdései*. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 77. Budapest, 1976.

⁶ SUPKA GÉZA: *1848-1849*. (A szöveget gondozta, jegyzeteket és az utószót írta Fábri Anna.) Magvető könyvkiadó (Nemzet és emlékezet sorozat), Budapest, 1985. (a továbbiakban: SUPKA, *1848/49*) 172-173. o.

⁷ HORVÁTH MIHÁLY: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben*. I.-III.k. Ráth Mór kiadványa, Pest 1871-1873. (a továbbiakban: HORVÁTH I.k., II.k., III.k.) I. k. 72. o.

⁸ HELFERT, Joseph Alexander Freiherr von: *Geschichte Österreichs vom Ausgange des Wiener October-Aufstandes 1848. Band II. Revolution und Reaction im Spätjahre 1848*. Verlag von F. Tempsky, Prag 1870. (a továbbiakban: HELFERT, *Revolution und Reaction*) 13. o.

⁹ E helyütt sajnos nem tudunk kitérni a birodalomban lezajló események sokaságára. Ezekre többek között lásd: BÉRENGER, Jean: *Die Geschichte des Habsburgerreiches 1273 bis 1918*. Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 1990 (ford.: Marie Therese Pitner). CHARMATZ, Richard: *Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907*. I-II. B.G. Teubner Verlag, Leipzig 1909. CHARMATZ, Richard: *Vom Kaiserreich zur Republik. Österreichs Kampf um die Demokratie 1747-1947*. Jedermann Verlag Wien, 1947. HANTSCH, Hugo: *Die Geschichte Österreichs*. Band II: 1648-1918. Verlag Styria, Graz-Wien-Köln 1969. RUMPLER, Helmut: *Eine Chance für Mitteleuropa – Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie 1804-1914*. In: WOLFRAM, Herwig: *Österreichische Geschichte in zehn Bänden*. Verlag Carl Ueberreuter, Wien 1997. ZÖLLNER, Erich: *Ausztria története*. Osiris kiadó, Budapest 1998. NEMEC, Norbert: *Österreich in den Revolutionsjahren 1848 und 1849*. Edition Praesens Verlag, Wien 2001. NIEDERHAUSER, Emil: *1848 - Sturm im Habsburgerreich*. Wien, Kremayr und Scheiau Verlag, é. n. [?1990]. URBÁN ALADÁR: *Európa a forradalom forgószélében 1848-1849*. Budapest, 1970.

annak tükrében, hogy ezeken a területeken az uralkodó továbbra is közös felségjogokkal rendelkezett. Nem került tisztázásra, mi történjen a külügyek képviselőjével, és e téren a magyar kormány a kezdetektől fogva igencsak meghatározó aktivitást mutatott.¹⁰ Ugyanígy nem részletezték a hadseregek és csapattestek irányítását és a szolgálati utat sem. A kérdés főleg annak tükrében vált jelentőssé, hogy számos nem magyar kiegészítésű ezred állomásozott a Magyar Szent Korona országaiban, valamint magyar kiegészítésű ezredek szolgáltak Galíciában vagy Itáliában, és még sok más birodalmi területen, főleg a határtérségekben. Ugyancsak kérdéses volt a magyarországi főhadparancsnokságok alárendeltségének kérdése, vagy a Katonai Határőrvidék hovatartozása, majd pedig az önálló magyar „nemzeti őrsereg” felállítása és a nyár folyamán megkezdődő honvédség szervezése.¹¹ Hasonló módon nem került szabályozásra az önálló felelős magyar kormányzat pénzügyeinek intézése és megfelelő ellátottsága, ezért okozhatott viszályt az ún. „Kossuth-bankók” kérdése is.¹²

Mielőtt azonban ezeket a felmerült kérdéseket és problémaköröket¹³ sikerült volna mindkét fél számára megnyugtatóan rendezni, „máris adott volt az első konfliktus az osztrák császárként is uralkodó magyar király és e királyságának vezető államférfiai között. Ez abból fakadt, hogy a forradalmi hullám ugyan a birodalom más területeire is eljutott, ám célkitűzéseiben legmesszebb a magyar polgári forradalom vezetői mentek el. Eközben a birodalmi egységben való gondolkodás náluk azt is eredményezte, hogy azzal a követeléssel is nyilvánosan fellépjenek, érvényesítse az uralkodó az alkotmányosságot, mégpedig a polgári értelemben vett alkotmányosságot, azokon a felségterületein is, amelyeken az vagy sohasem élt, vagy azt már régen felszámolta valamelyik elődje. Nyilvánvalóan az összbirodalmi alkotmányos monarchiában teljesebb garanciát láttak teljesített nemzeti követeléseik maradandóságára vonatkozóan, mint a csupán az ezek eredményeként különállóságában megerősített, újraegyesített Magyar Királyság új alkotmányos rendjében. Ezzel a követeléssel azonban veszélyes útra léptek, számos más tartománybeli más politikai irányzatú, a bécsi udvarban jelentős befolyást gyakorolt államférfit, politikust, akik a magyarországi fejleményeket eleve ellenszenvvel figyelték, immár egészen maguk ellen fordítottak.”¹⁴

Így aztán a különálló és újraegyesített polgári magyar állam csak addig fejlődhetett békés körülmények között, míg a központi bécsi kormányzatot és udvart a monarchia egyéb területein végbemenő konfliktusok lekötötték. A prágai felkelés vérbefojtása, a lengyel tartományok pacifikálása, az itáliai felségterületre betört szárd-piemonti csapatok legyőzése, valamint a bécsi polgári-liberális erők elfordulása a további, elsősorban szociális indíttatású osztrák

¹⁰ Lásd erről: ERDŐDY GÁBOR: *A magyar kormányzat európai látóköre 1848-ban*. Budapest, 1988, valamint HAJNAL ISTVÁN: *A Batthyány-kormány külpolitikája*. Budapest, 1957 (1987), továbbá V. WALDAPFEL ESZTER: *A független magyar külpolitika 1848-1849*. Budapest 1962. és egyes kérdésekben DIÓSZEGI ISTVÁN: *A magyar forradalom nemzetközi helye*. In: *A negyvennyolcas forradalom kérdései*. Értekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 77. Budapest, 1976.

¹¹ Lásd erről: URBÁN ALADÁR: *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*. Akadémiai kiadó, Budapest 1973, valamint BARCZY ZOLTÁN - SOMOGYI GYŐZŐ: *A szabadságharc hadserege*. Budapest 1986, továbbá: GERGELY ANDRÁS: *Az osztrák és a magyar hadügyminisztérium hatásköri vitája 1848 nyarán*. In: GERGELY, *Hogy is volt*. 137-162.o.

¹² Lásd erről: FARAGÓ MIKSA: *A Kossuth-bankók kora. A szabadságharc pénzügyei*. Budapest, é.n., továbbá LUKÁCS BÉLA: *Az 1848-49-iki pénzügy*. Budapest 1871, valamint UNGÁR LÁSZLÓ: *Magyarország pénzügyei 1848-49-ben. Századok* 1936.

¹³ Ezek bővebb taglalását lásd: GERGELY ANDRÁS: *A magyar polgári alkotmányos államrendszer 1848-ban*. In: GERGELY, *Hogy is volt*. 93-136.o.

¹⁴ ZACHAR J., *1848/49*. 9.o.

fejleményektől és így kiegyezése az udvarral lehetett az az alap, amely nyomán Bécs figyelme ismét Buda-Pest irányába fordulhatott.

A fenyegető veszélyre többek között Csány László is már május közepén több jelentésben felhívta a kormány figyelmét, minek nyomán Szemere Bertalan belügyminiszter őt bízta meg Zala, Somogy, Baranya és Tolna megyék, valamint Pécs szabad királyi város biztonságának szavatolásával, teljhatalmú királyi biztосként történő működésével.¹⁵ A rendelkezésére álló mintegy 4.000 sorkatonával és az alig 14.000 fős megyei nemzetőrséggel valójában a több mint 250 kilométeres határszakaszon csak őrző feladatokat tudott ellátni.¹⁶

A tényleges fegyveres összecsapás elkerülése és a törvényes helyzet fenntartása volt a célja a Bécsben ekkor augusztus 29-e óta Deákkal párban küldöttséget vezető Batthyány miniszterelnöknek, „aki azért jött Bécsbe, hogy – ha ez még lehetséges – végső erőfeszítéseket tegyen a császárnál és a császári kormánynál azon kormány bukásának a megakadályozására, amelynek az élére őt helyezték, s nem különben a küszöbön álló forradalom megelőzésére, amely ismét hazája politikai helyzetének megváltoztatásával fenyeget”.¹⁷ Ám sem az uralkodóval, sem a Latour gróf hadügyminiszterrel, sem pedig a későbbi, Ferenc Károly főherceggel folytatott megbeszélések nem hoztak megnyugtató eredményt, hiszen ekkor az udvar már eldöntötte a határozott fellépést a magyar kormánnyal szemben. Ezt jól érzékelteti az a levél, melyet Jellačić Bécsből futár útján augusztus 26-án vehetett kézhez, és melyben kifejtették számára, „hogy a császári udvarnál elismerték a horvátok és szerbek ügyének igazságát, ’ezt nemsokára az udvar is ki fogja jelenteni’. Ígéretet kapott arra is, hogy amint a harctérre indul, a június 10-i ’becsmérlő manifesztum is vissza fog vonatni’.”¹⁸ Ezzel egyidőben Bécsből fokozták a Horvátországba irányult fegyverszállítmányokat, melyek segítségével a bán még jobban megerősíthette a Dráva mentén felsorakoztatott csapatait és előkészíthette első jelentős lépését: Fiume megszállását.¹⁹

Ugyancsak jól érzékelteti az udvari körök határozott fellépését az uralkodó által augusztus 31-én szignált proklamáció, a híres-hírhedt „Staatsschrift” és az a tény, hogy – a fenti ígéretnek megfelelően – Batthyányék bécsi tartózkodása idején elkészült a Jellačićot rehabilitáló és korábbi jogaiba visszahelyező leirat is.²⁰ Sőt terv is született a császári udvarban, hogy a magyarországi helyzetet a törvényesség keretein belül kell orvosolni, azaz ha a Batthyány-kormány benyújtaná lemondását, az uralkodó egy új, az érdekeihez feltehetően közelebb álló és szavára jobban hallgató kormány kinevezését vette tervbe.²¹ Elképzelhető, hogy a bécsi osztrák kormány is erre

¹⁵ A kormánybiztosi intézmény létrejöttéről és fejlődéséről, valamint az egyes kormánybiztosok tevékenységéről lásd: SZŐCS SEBESTYÉN: *A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban*. Akadémiai kiadó, Budapest 1972. Kiemelten Csány működésére lásd: u.o. 70-83.o.

¹⁶ Lásd bővebben: *Csány László kormánybiztos iratai 1848-1849*. I-II. kötet. S.a.r. HERMANN RÓBERT, a Zala Megyei Levéltár kiadványa (Zalai Gyűjtemény 44.), Zalaegerszeg 1998 (a továbbiakban: CSÁNY) I. k. 8-9.o.

¹⁷ De Lacour bécsi francia ügyvivő jelentése Bastide külügyminiszternek 1848. szept. 4. Közli: URBÁN ALADÁR (vál., szerk. jegyz.): *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai I-II*. Argumentum Kiadó, Budapest 1999. (a továbbiakban: URBÁN, *Batthyány iratai*) II. k. 1128. sz. dokumentum, 1210-1214.o. Idézet a 1212-1213. oldalról

¹⁸ HERMANN RÓBERT: *1848-1849. A szabadságharc hadtörténete*. Korona kiadó, Budapest 2001 (a továbbiakban: Hermann, 1848-49 hadtörténete) 122.o.

¹⁹ SPIRA GYÖRGY: *A magyar forradalom 1848-49-ben*. Az MTA Történettudományi Intézete kiadványa, Budapest, 1959. (a továbbiakban: SPIRA, *Magyar forradalom 1848-49*) 237.o.

²⁰ Hermann Róbert érvelése szerint ez a kézirat már egy teljes héttel korábban, augusztus 24-én elkészült! Lásd erre: HERMANN, *1848-49 hadtörténete*, 123.o.

²¹ Lásd erről Ferenc Károly főherceg levelét István nádorhoz 1848. szept. 6-án. Ebben a főherceg kifejezetten felszólítja a nádort az általa megoldásként felvetett diktatúra mellőzésére és az új kormány támogatására: „Die Resignation des gegenwärtigen Ministeriums involvirt noch nicht die Notwendigkeit einer Diktatur; sollte dieser Fall eintreten, so hast du dieses augenblicklich zu melden, und S.M. wird dann von seinem legalen Rechte Gebrauch

játszott, „Wessenberg kormánya a mérsékelt liberálissá alakított magyar kormánnyal kívánt volna egyezkedni, a ’törvényes ellenforradalom’ útján korrigálva a magyar ’törvényes forradalmat’”.²² Azonban ezzel a képpel összeegyeztethetetlenek az események, hiába nyilatkozta Johann Wessenberg miniszterelnök az öt felkereső Pulszky Ferencnek, hogy a Jellačić bánt jogaiba visszahelyező kézirat „kiadása a háta mögött történt, nem tud róla semmit, s felvilágosítást sem tud adni”²³, maga a „Staatsschrift” gondolatmenete végül nem a békés újraegyesítést és centralizációt, hanem a fegyveres fellépést szolgálta.

Az augusztus 27-én kelt, Pipitz államtanácsos munkásságát is tükröző Wessenberg-émlékirat, valamint az elé augusztus 31-i dátummal illesztett uralkodói proklamáció²⁴ ugyanis részletezi a magyar kormányról alkotott bécsi véleményt és egyetlen elvből, a Pragmatica Sanctio „indivisibiliter ac inseparabiliter” alapelvéből vezeti le következtetéseit. Szinte szó szerint az osztrák kormány ajánlkozását tartalmazza, hogy az egész birodalom számára fontos ügyekben megszülethessen a magyar és a Lajtán túli birodalmi kormány egyetértése, vagyis célja egy „legfelsőbb statuskormány”, egy bécsi központú birodalmi vezetés visszaállítása. „Hogy azután ezt a ’közös’ birodalmi kormányt Bécsben milyennek képzelik, azt az emlékirat nem részletezi, a sorok között azonban még ez a nyilvánosságnak szánt szöveg is sejteti, amikor például kiemeli, hogy a márciusi fordulat után a korábbi közös ’udvari haditanács ... helyébe a bécsi hadi minisztérium lépett’, hiszen már ebből is félreérthetetlenül kitetszik, hogy a magyar had-, pénz-, stb. ügyek intézését az emlékirat szerzői szerint a továbbiakban az osztrák kormányra kell bízni, vagyis a teendő még csak nem is az, hogy mind a magyar, mind az osztrák kormányt egyaránt alárendeljék valaminő ezután szervezendő közös minisztériumnak, hanem hogy a magyar kormányt egyszerűen rendeljék alá a már meglévő, de hatáskörrel egyelőre csak a Lajtán túl rendelkező osztrák kormánynak”.²⁵ Az emlékirat egyértelműen a Lajtán túli vezetés alatti centralizáció irányába mutató dokumentum, amelyben nemcsak a bécsi kormány összbirodalmi kormánnyá való előrelépése fogalmazódik meg, de az uralkodó egyben a békesség fenntartását a magyar kormány feladatává teszi és a horvát kérdés rendezése kapcsán határozottan kijelenti, hogy az immár Jellačić nélkül nem oldható fel és a bánt vissza kell helyezni minden tisztségébe.²⁶

A bécsi kormány és az udvar „nem azért adta ki ezt a leiratot, mert azt remélte, hogy a magyar kormány teljesíteni fogja a benne foglaltakat, hanem éppen azért, mert arra számított, hogy a magyar kormány számára elfogadhatatlanok lesznek ezek a követelések, el fogja utasítani tehát a tárgyalásokon való részvételt s ebben az esetben majd őt lehet vádolni azzal, hogy felrúgja az Ausztria és Magyarország közötti békés viszonyt”.²⁷ És teljesen ennek az uralkodói kéziratnak és hátsó szándéknak a szellemében történt alig pár nappal, még mindig Batthyány bécsi

machen, und wegen Ernennung eines anderen Ministeriums das erforderliche anordnen. Wir erwarten es daher von Dir mit Gewissheit, dass falls man Dir mit dem Ansinnen einer Diktatur kommen würde, Du diess auf eine gebührende Art zurückzuweisen wissen wirst.” Közli: URBÁN, *Batthyány iratai*, II. k. 1140. sz. dokumentum, 1226-1227.o.

²² GERGELY, *Hogy is volt*, 23.o.

²³ HERMANN, *1848-49 hadtörténete*, 123.o.

²⁴ Emlékirat a Magyarország és a többi osztrák tartományok közt fennálló egyességi kötelekről. Közli: *Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelsőbb manifestumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott hirdetményeknek*. I-II. k. Egyetemi Nyomda, Buda 1849. (a továbbiakban: *Gyűjteménye...*) I. k. Függelék II. dokumentum, 17-18.o.

²⁵ SPIRA GYÖRGY: *Széchenyi a negyvennyolcas forradalomban*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979. (a továbbiakban: SPIRA, *Széchenyi.*) 234-235.o.

²⁶ Ferdinánd császár- király levele István nádorhoz 1848. aug. 31-én, közli: *Gyűjteménye...* I. k. Függelék I. dokumentum, 4.o.

²⁷ SPIRA, *Magyar forradalom 1848-49*. 238.o.

tartózkodása ideje alatt, az ominózus, szeptember 4-i leirat kibocsátása is, amely felülbírálván az uralkodó korábbi döntését, félresöpörve a június 10-én kibocsátott proklamációt²⁸, törvénytelenül, a magyar kormány tagjainak ellenjegyzése és a magyar kormány véleményének megkérdezése nélkül azonnali hatállyal minden korábbi tisztségébe visszahelyezi Jellačić tábornokot és horvát bánt.²⁹ Van olyan nézet is, amely szerint már ekkor rögzítették a Magyarország ellen indítandó fegyveres támadás tervét „mégpedig olyaténképpen, hogy a támadás célja a magyar főváros elfoglalása legyen, s hogy ezt a feladatot Jellačić hajtja végre a Horvátországban állomásozó császári csapatok bevetésével (mert a Horvátországból kimozdítható 30-40 ezer főnyi haderő jóval nagyobb lévén a magyar részről vele szembeállítható haderőnél, egymagában is elegendőnek ígérkezik a magyar főváros meghódítására, a magyar forradalom sorsa pedig annyira összeforrott a magyar főváros sorsával, hogy a főváros térdre kényszerítése nyilván a magyar forradalom egészének térdre kényszerítésével lesz egyértelmű).”³⁰

Ha talán nem is tételezhetjük fel, hogy a nyílt, fegyveres ellenforradalom terve már akkor kiforrottan megfogalmazódott volna, Jellačić a részére megküldött és említett augusztus 26-i levelet, majd a Wessenberg-émlékiratot és végül a szeptember 4-i leiratot egyértelműen politikáját helyeslő lépéseként foghatta fel és vihette tovább irányvonalát.

Sőt a Batthyány-kormány szeptember 11-i lemondását követően úgy tűnt, hogy immár a fegyverek szava dönti el a magyar polgári átalakulás és a birodalmon belüli alkotmányos önállóság kérdését.³¹ A horvát bán csapatai immár a Balatont is maguk mögött hagyták és Székesfehérvár, a hajdan volt magyar királyi székhely fel masíroztak, amikor az uralkodó Latour hadügyminiszter tanácsára gróf Lamberg Ferencet szeptember 25-én azonnal Pestre küldte és kinevezte minden Magyarországon állomásozó fegyveres erő főparancsnokává. Erről értesülve a még reménykedő Batthyány szeptember 27-én azonnal az éppen szerveződő honvédsereg táborába sietett, „mert abban a hiszemben van, hogy Lamberg első útja szintén a táborba fog vezetni, s mert abban a hiszemben van, hogy ha ott módja lesz lelkére beszélnie az újdonsült főparancsnoknak, akkor az majd fegyvernagyvárra fogja bírni Jellačićot”.³² Viszont távollétében a Redout épületében üléselő képviselők Madarász László és Kossuth Lajos indítványára egyhangúlag érvénytelennek nyilvánították Lamberg kinevezését, mivel nélkülözte a magyar

²⁸ „Királyi szózat a horvátokhoz és szlavonitákhoz.” Közli: PAP DÉNES: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848-1849.* I-II. k. Pest, Heckenast Gusztáv, 1868. (a továbbiakban: PAP, *Okmánytár*) I. k. XCIII. sz. dokumentum, 186-192.o.

²⁹ Többek között közli: *Gyűjtemény...* I. k. Függelék, IV. dokumentum, 22-23.o., valamint PAP, *Okmánytár*, II. k. CCXXVIII. sz. dokumentum, 1.o.

³⁰ Spira György állásfoglalására lásd: SPIRA GYÖRGY: *A pestiek Petőfi és Haynau között.* Enciklopédia kiadó, Budapest, 1998. (a továbbiakban: SPIRA, *Pest.*) 314.o.

³¹ E helyütt sajnos nem tudjuk részletezni a szeptember elején lezajló eseményeket, a kormány lemondását, ügyvezető kormányválasztását, az utolsó bécsi békítési kísérleteket, vagy a bán hadmozdulatait és István nádor szerepét a történelemben. E kérdések a magyar forradalom és szabadságharc jól feltárt területét képezik. Velük kapcsolatban lásd elsősorban: GERGELY ANDRÁS: *Áruló vagy áldozat? István, az utolsó magyar nádor rejtélye.* Budapest 1989. HELFERT, *Revolution und Reaction. HERMANN, 1848-49 hadtörténete.* SPIRA, *Magyar forradalom 1848-49.* SPIRA GYÖRGY: Jellačić regéi Pákozdról. *Had történeti Közlemények* 1995/1 (a továbbiakban: SPIRA, *Jellačić regéi*). SZEMERE BERTALAN: *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. Okmánytár.* Szerk., s.a.r., bev.: HERMANN RÓBERT – PELYACH ISTVÁN. (a továbbiakban: SZEMERE, *Jellemrajzok*) URBÁN ALADÁR: Batthyány Lajos miniszterelnöksége, fogsága és halála. In: *Batthyány Lajos gróf első magyar miniszterelnök emlékezete.* Szerk.: KÖRMÖCZI KATALIN. a Magyar Nemzeti Múzeum kiadványa, Budapest, 1998. URBÁN ALADÁR: *Kormányválság és Batthyány ügyvezető miniszterelnöksége 1848 szeptemberében. Századok* 1978/VI. URBÁN, *Batthyány iratai*, II. k. stb.

³² SPIRA, *Pest.* 355.o.

miniszterelnök ellenjegyzését³³, majd felszólítást intéztek a magyar táborhoz, hogy lépjen fel végre-valahára erélyesen az országba betörő pártütő Jellačićsal szemben.

Ilyen háttér mellett került sor szeptember 28-án Lamberg Ferenc felkoncolására a pest-budai hajóhídon³⁴, majd a nemzetőr-zászlóaljokhoz újonnan toborzott fiatal honvédseregnek a bán hadereje elleni első összecsapására szeptember 29-én nem messze a Velencei-tótól, a Pákozdi és Sukoró közötti mezőségen. Az idő rövideje miatt Batthyány Lajos ügyvezető miniszterelnök mozgósítása megközelítőleg egy 17.500 fős „rögtönzött” sereget tudott kiállítani, melyet 2100 ló és 44 löveg segített.³⁵ Még ebben a kicsiny haderőben is nagyrészt fiatal, tapasztalatlan katonák alkották a többséget a császári-királyi serezi zászlóaljokban és huszárszázadokban, valamint a honvéd- és önkéntes mozgó nemzetőrök soraiban. Igaz ezt talán ellensúlyozta, hogy a felvonuló horvát csapatokkal szemben a magyar hadsereg tüzésége jelentős fölényben volt. Így ez a hadsereg – váratlan ellenállásával – kényszeríteni tudta Jellačić harcedzett, igaz szintén számos népfelkelőt és zsákmányra vágyó gyanús elemet magában foglaló haderejét (szeptember 27-én 51.557 fős állomány, melyből 48.234 fő minősült harcképesnek), hogy hadvezérük fegyverszünetet kérjen.³⁶

A magyar sereg fővezére, Móga János altábornagy azzal a feltétellel kötötte meg a fegyverszüneti egyezményt, mely szerint a seregek támadó irányban 72 óra elteltéig nem hagyhatják el állásaikat, legalábbis nem léphetik át a meghatározott demarkációs vonalat. Ezt a pontot kihasználva a bán az első alkalmas lehetőségen kapva a nyugati határszél irányába kezdett visszavonulni hadaival. „Segédtisztjeinek naplójából tudjuk, hogy ekkor vált nyilvánvalóvá előtte: serege lassan felmorzsolódik, ha nem hagyja el rövid időn belül Székesfehérvár környékét. Pest felé nem mehetett, maradt tehát a győri irány”.³⁷ Hátrálását a császári-királyi főereg számára terve részeként, mint az egyetlen lehetséges és ésszerű megoldást igyekezett beállítani³⁸, de ne szépítsük a történetet: a császári-királyi tábornok kudarcot vallott. Nem tudta menetből elfoglalni a magyar kormány székhelyét és az immár szabadságharccá vált magyar mozgalom fővárosát: Pest-Budát.

Ugyanígy kudarcot vallott szeptember második felében a Szlovák Nemzeti Tanács (Slovenská Národná Rada). Vezetői, elsősorban Jozef Miloslav Hurban, Ludovít Stúr és Michal Miloslav Hodza vezetésével csapatokat szerveztek, hogy a Felvidékre zúdulva támogassák Jellačić hadmozdulatait. „A Tanács vezetői a támadás tervét és időpontját egyeztették Jellačićsal, s bírták Latour cs. kir. hadügyminiszter támogatását is. A fölkelők száma 500 főről rövidesen 5-6000 főre növekedett (egy adatok 8-15.000 főről beszélnek).”³⁹ A Miavánál magyar területre betörő népfelkelőkkel szemben a kirendelt sorkatonaság (a nem magyar kiegészítésű 23. Ceccopieri gyalogezred és 6. Wallmoden vértesezred) nem lépett fel erélyesen, sőt megadva magukat, vagy visszavonulva, szabad kezet hagytak a támadásnak. Igazi ellenállást a környék mozgósított nemzetőrsége, mintegy 800 trencsényi és nyitrai, valamint pozsonyi lovas, fejtett csak

³³ A képviselőház nyilatkozatát közli: HORVÁTH I.k., 522.o.

³⁴ Lásd erre elsősorban: SPIRA, *Pest*. 355-357.o. valamint URBÁN ALADÁR: Népitélet Lamberg felett (beszámolók, emlékezések, tanúvallomások). *Századok* 1996.

³⁵ *A szabadságharc katonai története*. Szerk.: BONA GÁBOR. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1998, 141.o.

³⁶ SPIRA, *Jellačić regéi*. 64.o. Lásd erről ezen túl részletesebben többek között: URBÁN ALADÁR: *Pákozdi, 1848*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest 1984. JENEI KÁROLY: A pákozdi csata. *Fejér Megyei Szemle* 1966. valamint: URBÁN ALADÁR: Vasvári és a „Fővárosi csapat” a Lajtánál. *Hadtörténelmi Közlemények* 1982/4. URBÁN ALADÁR: Batthyány Lajos és a vasi fölkelősereg 1848 szeptember – október. *Hadtörténelmi Közlemények* 1985/4.

³⁷ HERMANN, *1848-49 hadtörténete*. 136.o.

³⁸ Magyar fordításban közli: PAP, *Okmánytár* II. k. 116.o. CCCIX. Jellachich Dahlen cs.k. altábornagyhoz 1848. okt. 6.

³⁹ HERMANN, *1848-49 hadtörténete*. 143.o.

ki: szeptember 26-án Szenicénél visszaverték a felkelőket, akik ezután szeptember 28-án Ótura és Miava között súlyos vereséget szenvedtek, minek nyomán demoralizálva és részben feloszolva visszavonultak Morvaország területére.⁴⁰

Minderről azonban Bécsben a hadügyminiszter és az udvari reakció köre még nem értesülhetett, sőt bízva bíztak a bán sikeres előnyomulásában. Ezzel magyarázható, hogy korlátlan hatalommal kívánták felruházni, és immár nem leplezték a Magyarországgal való végleges leszámolás tervét sem. A bán kinevezéséhez azért még szükségesnek vélték az „alkotmányos” megvalósítás látszatát fenntartani, nehogy a magyarok a törvénytelenésre hivatkozva akadályozzák meg Jellačić későbbi ténykedését. Mivel azonban Batthány kiábrándulva és megrendülve, október 2-án végleg benyújtotta lemondását⁴¹, az elsőként erre a feladatra kiszemelt Vay báró pedig nem fogadta el a megbízást, október 3-án a 83 éves Récsey Ádám báró tábornagyot utasították a magyar miniszterelnöki poszt betöltésére és egyben a bán kinevezésének ellenjegyzésére. A Magyar Királyi Nemes Testőrség alkaptánya az uralkodóház töretlen híveként volt ismert, így várható volt, hogy személyében olyan támogatóra talál az udvar, „aki az uralkodói kéziratokat majd vonakodás nélkül ellátja a törvény által megkövetelt miniszteri ellenjegyzéssel. Rétsey pedig készségesen meg is felelt a személyéhez fűzött váradalmaknak”⁴², egészen míg az események újabb alakulása jobb belátásra nem készítette.⁴³ Mindezért talán túlzónak, de mindenesetre is bizonyíthatatlannak érzem azt a véleményt, miszerint „annak fejében, hogy adósságait kifizetik” vették volna rá a „közvetlenül kvietálás előtt álló, egyébként pedig nyakig eladósodott öreg altábornagyot” a királyi manifesztum ellenjegyzésére és a felkínált poszt elvállalására.⁴⁴

Az október 3-án kelt manifesztum korábbi korok történészeinek kutatásai és elemzése szerint bizonyíthatóan gróf Szécsen Antal tollából származott.⁴⁵ Elsősorban Kossuth felelősségét emelte ki az események alakulásában, és ezt követően hét pontjában nemcsak felozlatta a magyar Redout-teremben üléselő nemzetgyűlést, de egyben érvénytelennek nyilvánította a mindaddig

⁴⁰ HERMANN, *1848-49 hadtörténete*. 143-144.o., valamint a szláv felkelésről lásd részletesen: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról*. Szerk. bev., s.a.r.: STEIER LAJOS, a Magyar Történelmi Társulat kiadványa, Budapest 1924. (a továbbiakban: BENICZKY), valamint STEIER LAJOS: *A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben*. Magyar Történelmi Társulat kiadványa, Budapest 1937. (a továbbiakban: STEIER, *Tót nemzetiségi kérdés*)

⁴¹ „Wenn ich auch in diesem Augenblicke zurücktrete, habe ich meiner innersten Überzeugung nach das Recht zu erwarten, dass diesen Schritt Niemand weder einer Gleichgültigkeit für die heilige Sache des Vaterlandes, noch einer egoistischen Ängstlichkeit zuschreibe, sondern dem Mangel des mit Recht geforderten Vertrauens, welcher Mangel das Haus auf einen Weg führe, wohin ich aus Ehrfurcht vor der Gesetzlichkeit, an welche ich meine amtliche Stellung und mein Thun immer band, demselben nicht folgen kann, noch werde”. Közli: SZEMERE, *Jellemrajzok*. 123.o.

⁴² SPIRA, *Jellačić regéi*, 83.o.

⁴³ Lásd bővebben: GRACZA GYÖRGY: *Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története*. II.-III. kötet Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai kiadása), é.n. (a továbbiakban: GRACZA) II. k. 286-290.o. „Récsey generális tulajdon contrasignaturája mellett miniszterelnökké lőn kinevezve. (...) Most közöltetik velem Jellačićnak Győr városához intézett levele. Ő teljes hatalmú királyi biztos. Récsey miniszterelnök. Jellačić alá helyezve minden seregek. Az országgyűlés eloszlata. Mi lesz mindebből?” CSÁNY, I. k. 352. o. „Indulásunk percében vettem azon tudósítást, miszerint Jellačić a szó-, a hitszegő, teljes hatalmú királyi biztossá, rendelkezési joggal az összes seregek felett, sőt megszüntetésével a megyei hatóságoknak, az egész ország felett neveztetett ki.” CSÁNY, I. k. 353.o.

⁴⁴ SUPKA, *1848/49*. 286.o.

⁴⁵ Ezen kívül további legfelsőbb kéziratok és manifesztumok viselik a magyar konzervatív, udvarhú politikusok (Jósika Samu volt erdélyi kancellár, gróf Deseffy Emil, Ürményi József vagy Zsedényi Eduárd), és elsősorban gróf Szécsen Antal kézjegyét. Ezekre lásd: KÁROLYI ÁRPÁD: *Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pöre*. I-II. köt. Bp. 1932. I. k. 12-13.o., valamint 89., 407., 417.o. és ANDICS ERZSÉBET: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848-49-ben*. I.-III. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981. I. k. 89-90.o.

meghozott, ám nem szentesített törvényeket, majd a királyságot a haditörvények hatálya alá helyezte, és a bánt teljhatalmú biztossá, őfelsége helytartójává, valamint a Magyarországon, mellék-országaiban és Erdélyben állomásozó összes rendes és nem rendes csapatok főparancsnokává nevezte ki.⁴⁶ Minderre Batthyány részéről csak egyetlen válasz érkezhett: minden illúziójától és reménysugártól megfosztva lemondott minden korábbi tisztségéről, így képviselőségéről is és visszavonult családja körébe, majd a bécsi forradalom eseményein felbuzdulva csatlakozott a soproni nemzetőri és népfelkelő csapatokhoz.

A pesti képviselők azonban ennél hevesebben reagáltak a bekövetkezett eseményekre: az alkotmány megsértésének vádjával úgy döntöttek, bíróság elé citálják a tábornokot, amely indítványhoz a felsőtábla is csatlakozott és megalakította azt a bírósági intézményt, mely az 1848: III. törvénycikk 32. §. értelmében ítélezhetett Récsey fölött.⁴⁷ Az „önjelölt” miniszterelnök ellen azonban már nem volt szükséges Magyarországon eljárást indítani, hiszen alig három nappal szégyenteljes szerepe után – a bécsi forradalmi események hatására – önszántából mondott le a miniszterelnökségről. Latour hadügyminiszter pedig felmérte lehetőségeit és belátta, hogy nincs más megoldás, mint a teljes mozgósítás a magyar forradalom eltiprására. „A kamarilla nem tett tanúbizonyságot valami nagy találékonyságról: Lamberg küldetésének kudarca után egyszerűen elővette minden változtatás nélkül azt a tervét, amellyel már Lamberg kiküldetése előtt készen volt, s amelyet akkor [mint azt láthattuk – Z.P.K.] István főherceg taktikai megfontolásainak hatására másított meg. A rendelet tehát az eredeti terveknek megfelelően Jellačićot, Magyarország egyik legnyilvánvalóbb ellenségét nevezte ki a magyarországi haderők főparancsnokává, nem intézkedett királyi helytartó kiküldéséről, hanem az országot minden gátlás nélkül hadi törvények alá vetette, s így Magyarország polgári közigazgatását is Jellačićnak rendelte alá, végül pedig nem korlátozódott az országgyűlés elnapolására, hanem azonnali hatállyal feloszlatta az országgyűlést, és az országgyűlés által elfogadott, de a király által nem szentesített törvényeket és határozatokat érvénytelennek nyilvánította”.⁴⁸

Az ily módon a törvényes magyar renddel szembe forduló udvar a nyílt háborút vállalva, ám az eredeti, szinte csak a bán haderejére támaszkodó elképzelések kudarcáról értesülve, új tervet dolgozott ki a magyar forradalom – és immár szabadságharc – letörésére: Theodor Baillet von Latour gróf hadügyminiszter és mindaddig nem tisztázott katonai tanácsadók gondolatmenetében egy Magyarországot minden oldalról egyszerre közrefogó és egyre szorosabbá váló gyűrű elképzelése sejlett fel. Ezért aztán Latour egyidejűleg küldött leveleket szerte az országba az öt főhadparancsnokságra (Zágrábra, Péterváradra, Temesvárra, Nagyszébenbe és Budára) a tervbe vett támadások előkészítéséről.⁴⁹ Majd párhuzamosan a magyarországi várparancsnokok – köztük Louis Piret báró altábornagy Temesváron, Berger János báró altábornagy Aradon, vagy a parancsot nyíltan megtagadó Majthényi István báró ezredes Komáromban – azt a felszólítást

⁴⁶ Közli: *Gyűjteménye...* I. k., III. dokumentum, 6-8.o.

⁴⁷ Lásd a dokumentumokat: BEÉR JÁNOS – CSIZMADIA ANDOR: *Az 1848/49. évi népképviseleti országgyűlés.* Akadémiai kiadó, Budapest, 1954. A képviselőház 1848. október 7-én este 9 órakor tartott, folytatólagos LXXXVII. ülésének jegyzőkönyve (551. pont) 271-272.o., valamint a felsőtábla 1848. október 9-én tartott XXIV. ülésének jegyzőkönyve (61. pont) 495-497.o.

⁴⁸ SPIRA, *Magyar forradalom 1848-49.* 292.o.

⁴⁹ Ennek kérdéséről lásd részletesen: SPIRA GYÖRGY: Puchner altábornagy öntevékenységre készülése 1848 őszében. In: *Emlékkönyv Imreh István nyolcvanadik születésnapjára.* az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása, Kolozsvár 1999. 523-545.o.

kapták, hogy szakítsák meg kapcsolatukat a magyar hatóságokkal és helyezték magukat Jellačić főparancsnoksága alá, készüljenek erejükkel a magyar lázadók leverésére.⁵⁰

Hasonló hangvételű parancsot kapott kézhez Balthasar Simunich tábornok is Wilhelm von Hammerstein-Equord báró altábornagy, galíciai főhadparancsnoktól Ilyvóból (Lembergől) 1848. október 5-én: mivel a lehető leggyorsabban helyre kell állítani a törvényes rendet, minden Magyarországgal szomszédos hadparancsnokságról is fegyveres erőket indítanak a bán támogatására, ezért kezdje meg csapatainak rendezését és Magyarország felé irányítását. Az első terv szerint a galíciai Tarnówban állomásozó altábornagy feladata a Duklai hágón át történő betörés lett volna Eperjes és Kassa irányába. Innen Pest felé vonulva kellett volna a Nyugat-Magyarországon sikeresen előretörő báni csapatokkal egyesülnie.⁵¹ Erőit összegyűjtve október 10-én hagyta el szálláshelyét és megfeszített meneteléssel két nap elteltével érte el a Duklai-hágót.⁵² Innen hangzatos proklamációt (kiáltványt) intézett a határmenti térség lakosságához. Ebben hangsúlyozta, hogy legfelsőbb parancsra cselekszik, amikor katonáival magyar területre hatol be, és nem ellenséges célzattal teszi mindezt, hanem annak érdekében, hogy megnyugtassa a kedélyeket és biztosítsa az alkotmányos jogokat.⁵³ A proklamáció kiadását azonban mégsem követte a dandár Kassa irányában történő előnyomulása, ugyanis a kialakult helyzetben az osztrák hadseregvezetés nem engedhette meg magának, hogy Kassa felől próbáljon újabb harcokat kikényszeríteni.

1848. október 4-én az uralkodó ugyanis leiratával egyszerűen feloszlatta a magyar országgyűlést, kimondta a hadiállapot beálltát és egyúttal az újabb Magyarország elleni támadásra sarkallt Jellačić tábornokot kinevezte – Lamberg helyére – az ország teljhatalmú katonai és polgári kormányzójává. Ezt látva október 6-án a bécsi nép baráti érzelmektől és saját polgári vívmányainak féltésétől vezérelve ismét fegyvert fogott az elnyomórendszer ellen, meggyilkolta Latour hadügyminisztert és kiszorította a császári helyőrséget a városból, valamint menekülésre készítette az egész császári udvart.⁵⁴

Ennek következtében a kassai betörés helyett sokkal fontosabbá vált az osztrák határon állomásozó magyar hadsereg esetleges támadásának megakadályozása és ezzel az újabb bécsi forradalom elszigetelése a külső segítségtől. Sőt az elképzelések szerint a Vág völgyében végrehajtott diverzió, megfelelő tüzérővel párosulva, elvonhatná a magyar csapatok figyelmét a

⁵⁰ Lásd: HORVÁTH I.k., 560.o. valamint SZÉNÁSSY ZOLTÁN: *Komárom ostroma 1849-ben*. Komárom Városi Tanács kiadványa, Komárom 1989. és ZACHAR JÓZSEF: Arad 1848-ban, ahogy mindeddig nem ismertük. *Új Honvédségi Szemle* 1999/8. 76-92.o.

⁵¹ Hadtörténelmi Levéltár, VII. fondfőcsoport, 203. fond. Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc katonai iratai (a továbbiakban: HL) 2/226 (Bécsnek visszaszolgáltatva, eredeti bécsi iratjelzet: 1848-10-1), mikrofilm (a továbbiakban: Mf) 159. (Brigade Simunich)

⁵² STRACK, J.: *Beitrag zur Geschichte des Winterfeldzuges in Ungarn von 1848 und 1849*. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, Wien 1858. (továbbiakban: STRACK) 1.o. Ekkor az alábbi csapattestek álltak Simunich rendelkezésére: von Gayersfeld alezredes vezetésével a Hartmann gróf ezred első zászlóalja; Breda gróf őrnagy vezetése alatt a Vilmos Főherceg ezred első Landwehr-zászlóalja; Szebel őrnagy irányításával a Nugent gróf ezred első Landwehr-zászlóalja; Lauingen báró őrnagy vezetésével az Károly Lajos főherceg svalizsér (könnyűlovas) ezred első őrnagyosi osztálya, valamint a 16. számú hatfontos gyalogüteg Müller főhadnagy irányítása alatt. Összesen 18 század, 2 svadron (lovasszázad) és 6 löveg.

⁵³ HL 2/266 (1848-10-4), Mf. 160. Tartalmi kivonatát idézi: STRACK, 2.o.

⁵⁴ Ezzel kapcsolatban lásd: BARTA ISTVÁN: A magyar szabadságharc vezetői és a bécsi októberi forradalom. *Századok* 1951 (LXXXV). HERMANN RÓBERT: Görgei Artúr a Lajtánál, 1848. október 7 - november 1. *Történelmi Szemle* XXXIV (1992), 3-4. HANTSCH, Hugo: *Die Geschichte Österreichs*. Band II: 1648-1918. Verlag Styria, Graz-Wien-Köln 1969. KISZLING, Rudolf: *Die Revolution im Kaisertum Österreich 1848-1849*. I. kötet, Universum Verlagsges.m.b.H., Wien 1948. *1848 – Protokolle einer Revolution*. Szerk.: MELLACH, Kurt: – FRITSCH, Gerhard. Verlag Jugend & Volk, Wien-München, é.n. valamint SPIRA, Jellačić regéi.

határközeli, bécsi eseményekről és megfelelő mozgásteret biztosíthatna a bán csapatainak újabb felfejlődéséhez.⁵⁵ Így von Hammerstein altábornagy hadparancsnok még október 11-én azt a parancsot küldte Simunich altábornagynak Lembergől, hogy ne Kassa, hanem Pozsony felé irányítsa csapatait, meneteljen Seybusch irányába és Csacánál törjön be Magyarországra.⁵⁶

Ez az új támadó hadmozdulat megegyezett a bécsi udvar régi-új erős emberének véleményével és nézeteivel is. Ugyanis a bécsi események hatására elmenekült császári környezet, a sokszor kamarillaként emlegetett tanácsadók, elsősorban valószínűleg Zsófia főhercegnő és az udvart ide is árnyékként követő gróf Medem orosz követ behatására⁵⁷, egy személyben vélte a probléma megoldására alkalmas vezetőt megtalálni: Alfred zu Windisch-Grätz herceg altábornagyban.⁵⁸ A herceg Prágában október 8-án értesült a bécsi eseményekről és a császári udvar sietős távozásáról. Elérkezettnek látta az időt, hogy kezébe vegye végre az ügyek irányítását. Ezt sürgette október 12-én este a császári családi tanács ülése is, melyre Selowitz kastélyában került sor. Károly főherceg, Zsófia főhercegasszony és az ifjú Ferenc főherceg részvételével döntöttek arról, hogy Felix zu Schwarzenberg herceget⁵⁹ azonnal az udvarhoz rendelik és Windisch-Grätz herceget utasítják, azonnal indítsa útnak a rendelkezésére álló nélkülözhető egységeket és maga pedig mielőbb érjen Alamócba.⁶⁰ Valószínűleg ezen a tanácskozáson került első ízben napirendre és majdnem végleges döntésre, hogy az ifjú Schwarzenberg herceget bízzák meg egy ellenforradalmi kormány vezetésével. Ebben szerepet játszhatott Ferenc (József) főherceg személyes véleménye is, aki Itáliában és Bécsben is közelebbről megismerhette a herceget.⁶¹

Mind Schwarzenberg, mind pedig sógora, Windisch-Grätz herceg október 14-én érkezett meg Alamócba és innen „adott parancsokat minden irányban a csapatoknak Bécs felé indítására”.⁶² Előtte már október 8-át követően menetkészültségbe helyezte csapatait, katonailag megszállta a Prága-Alamóc vasútvonalat, valamint a Mautern és Stein magasságában ívelő Duna-hidakat. Parancsot adott Franz Wyss tábornoknak, hogy biztosítsa az Alamóc-Lundenburg vasútvonalat, ha lehetséges egészen Angern és Gänserndorf magasságáig, hogy a hadi szállítmányok gyorsan célba juttatásra kerülhessenek. Ugyancsak megfigyelés alá vette a Magyarországot felől a Morván

⁵⁵ Lásd erre Schlick tervét, melyet Hammersteinnel közöl október 11-én: HL 2/310 (1848-10-ad8) Mf. 159.

⁵⁶ HL 2/282 (1848-10-7), Mf. 160.

⁵⁷ ANDICS ERZSÉBET: *A Habsburgok és Romanovok szövetsége – Az 1849. évi magyarországi cári intervenció diplomáciai előtörténete*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1961 (a továbbiakban: ANDICS, *Habsburgok és Romanovok*) 88.o.

⁵⁸ Egyes osztrák kutatók feltáró munkájának köszönhetően az is világosnak látszik, hogy már maga az udvar Alamócba érkezése is Windisch-Grätz tervének megvalósulása volt. A keménykezű politikus-katona a prágai véres leszámolást követően titkos felhatalmazást kapott az udvartól – miniszteri ellenjegyzés nélkül –, hogy abban az esetben, ha Bécsben súlyos zavargások törnének ki, akkor saját hatáskörében előkészítse a katonai ellencsapást és majd véghez is vigye azt. Ennek érdekében a Windisch-Grätz tábornok megbízta a császár szárnysegédjét, Joseph Lobkowitz herceget, hogy ha újabb engedményeket igyekeznének bármilyen módon is kicsikarni az uralkodótól, akkor azonnal szállíttassa őt a sereg védő karjai közé Alamócba. Ehhez fűzte szinte Kasszandra-jóslatként, mintegy jövőbelátó képességtől vezérelve elhíresült gondolatát: „Dann werde ich Wien erobern, S. Majestät wird zu Gunsten seines Neffen abdanken und dann werde ich Ofen einnehmen.” Közli: MÜLLER, Paul: *Feldmarschall Fürst Windisch-Grätz*. Wien-Leipzig 1934. 128.o.

⁵⁹ Korábbi szerepéről az 1848-as események alakulásában lásd legújabbban: LIPPERT, Stefan: *Felix Fürst zu Schwarzenberg – Eine politische Biographie*. Franz Steiner Verlag Stuttgart, 1998. (a továbbiakban: LIPPERT, *Schwarzenberg*) valamint KISZLING, Rudolf: *Fürst Felix zu Schwarzenberg – Der politische Lehrmeister Kaiser Franz Josephs*. Hermann Böhlau Nachf. GmbH, Graz – Köln 1952. (a továbbiakban: KISZLING, *Schwarzenberg*)

⁶⁰ KISZLING, *Schwarzenberg*, 44.o., valamint HÜBNER, Alexander Graf von: *Ein Jahr meines Lebens 1848-1849*. Brockhaus Verlag, Leipzig 1891 (a továbbiakban: HÜBNER) 239-240.o.

⁶¹ LIPPERT, *Schwarzenberg*. 160-161.o.

⁶² GELICH RIKHÁRD: *Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben*. I.-III. Aigner Lajos kiadása, Budapest, é.n. (a továbbiakban: GELICH) I. k. 313.o.

átvezető hidak körményét (elsősorban Hohenau, Dürnkrot, Angern irányából) és megszakította a pozsonyi vasúti összeköttetést. Előkészületeket tett Stammersdorf és Langenzersdorf mellett raktárkészletek felhalmozására, melyekkel a Csehországból megérkező csapatok ellátását lehetett akár hosszabb ideig biztosítani. Végül pedig utasította az utászok parancsnokságát Klosterneuburgban, hogy készítsenek elő két hadihidat a Dunán való átkelésre.⁶³ A csapattesteknek küldött utasítások között fontos szerepet töltött be a Simunich altábornagynak küldött parancs, melyben nemcsak megerősítette annak korábbi – előzőleg már tárgyalt – utasításait, de egyben újabb fontos feladattal bízta meg: mobil hadoszlopát arra szólította fel, hogy Trencsén, Nyitra illetve Pozsony vármegyék lecsendesítésével akadályozza meg a magyar forradalom kiterjesztését a szláv lakosságra.⁶⁴

Ezt maga Windisch-Grätz herceg is annál könnyebben tűzhetette ki céljául, mivel október 16-án két tömör és rövid császári kéziratot vehetett át: az elsőben az uralkodó előléptette tábornaggyá; a másodikban pedig megtette az összes osztrák seregek – kivéve a Radetzky marsall irányítása alatt álló itáliai hadsereg – főparancsnokává és teljhatalmat kapott a helyzet mielőbbi rendezésére.⁶⁵ Ezzel párhuzamosan az uralkodó – az Alexander Hübner gróf és Schwarzenberg herceg által fogalmazott⁶⁶ – manifesztumában tudatta birodalma népeivel a herceg főparancsnokká történt kinevezését, teljhatalommal való felruházását és hogy ezentúl a tábornok mindent el fog követni, hogy „a béke munkáját birodalmamban saját belátása szerint lehető legrövidebb idő alatt befejezhesse”.⁶⁷ Egyenlőre azonban Felix zu Schwarzenberg herceg miniszterelnöki kinevezése titokban maradt. A külső szemlélők számára továbbra is úgy tűnt, hogy az immár hetvenöt éves Wessenberg báró tart minden szálát a kezében, de a háttérben a fiatal Schwarzenberg herceg átvette az irányítást, és megkezdte egy új, a saját elképzelései szerinti minisztérium megszervezését.⁶⁸ Ezzel első körben maga Windisch-Grätz herceg is egyetértett, hiszen elsőként Bécsset kívánta megrendszabályozni, hogy a birodalmi székváros pacifikálása révén tehessen szert oly erős támaszra, mellyel saját elképzeléseit viheti keresztül a kormánnyal szemben is. Schwarzenberg személye új kormányfőként megbízható támasznak tűnt tervei számára, hiszen nemcsak rokoni szálak és a katonai pályafutás fűzték egymáshoz a két politikus-katonát, hanem a „forradalmi vívmányok” alapvető elutasítása, az erős irányítás alatt álló egységállam megteremtésének ideája is.⁶⁹ Nem érzékelte a főparancsnok a katona és a realpolitikus között húzódó ellentéteket, nem látta előre a később bekövetkező szembenállást.

⁶³ KRIEBEL, Hermann: Feldmarschall Fürst Windisch-Grätz 1787-1862. In: *Zu Beiträgen für die Geschichte der Jahre 1848-1849*. Heft 2. Szerk.: WINDISCH-GRÄTZ, Franz Prinz zu. Universitätsverlag Wagner, Innsbruck 1929. 17-18.o.

⁶⁴ HL 2/347 (1848-10-ad11) Mf. 159. Parancsában Windisch-Grätz herceg így fogalmaz: „...erhalten Sie den Auftrag mit der Ihrem Befehl unterstehenden mobilen Colonne sich in jenen Districten des Trentschiner, Neutraer und Pressburger Comitates zu begeben, wo die ungarische Parthei sich bemüht das slawische Landvolk für die Sache der Aufruhr zu gewinnen. Er. Exz. Aufgabe ist es die bisher in jenen Gegenden vorherrschenden guten Gesinnungen durch Ihre Gegenwart zu kräftigen und jene Massregeln einzuleiten, durch welche von Seite des Landvolkes selbst der Verführungs- und Aufruhrversuchen am wirksamsten entgegengetreten werden kann.“

⁶⁵ A két legfelsőbb kézirat korabeli magyar fordítása számos munkában megtalálható, pl. közli GELICH, 315-316.o.

⁶⁶ Lásd erre: HÜBNER, 244.o.

⁶⁷ Idézi GELICH, 314.o.

⁶⁸ Lásd bővebben: KISZLING, *Schwarzenberg*. 46-47.o.

⁶⁹ Lásd erre bővebben WALTER, Friedrich: Von Windisch-Grätz über Welden zu Haynau – Wiener Regierung und Armee-Oberkommando in Ungarn 1849/50. In: WALTER, Friedrich – STEINACKER, Harold: *Die Nationalitätenfrage im alten Ungarn und die Südostpolitik Wiens*. (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Bd. 3.) Verlag Oldenbourg, München 1959. 76.o.

Windisch-Grätz herceg október 19-én hagyta el a császári udvart és indult Bécs falai alá, hogy haderejével megtörje a Cäsar Wenzel Messenhauser vezette forradalmi erők ellenállását. Ezzel párhuzamosan pedig ismételten utasította Simunich altábornagyot, a korábbi parancs szerint dandárja a Vág-völgyben törjön be Észak-Magyarországra és tegyen kísérletet a Bécs felmentésével kacérkodó magyar honvédsereg hátszágának megzavarására.⁷⁰ Ennek hatására a dandár október 21-én lépte át a határt Kamenicánál. Ekkor 4529 fő gyalogság, 232 fő lovasság, valamint 2 hatfontos üteg állt Simunich rendelkezésére a hadműveletek végrehajtására.⁷¹ A dandár előnyomulása semmiféle nehézségbe nem ütközött, így – az előzetes terveknek megfelelően – még aznap elérték Csáca települését, ahol megjelent Simunich színe előtt Nedeczky Zsigmond Trencsén vármegyei esküdt, egyben nemzetőr százados, a trencsényi csendbizottmány követe, aki tiltakozását fejezte ki a betörés miatt.⁷² Simunich szinte szóra sem méltatta a tiltakozó jegyzéket, sőt ismételten kifejtette, hogy ő csakis uralkodói utasításra a békesség fenntartása érdekében indult magyar földre. Épp emiatt pedig kéri csapatainak teljes körű ellátását, annak érdekében, hogy ne keljen esetleges erőszakos intézkedéseket fogantatni az ellátmány megszerzésére.⁷³ Hasonló módon utasította el a későbbiekben Mészáros Lázár tábornok hadügyminiszter figyelmeztető jegyzékét és nem törődött Beniczky Lajos őrnagy, bányavidéki kormánybiztos október 22-i, valamint Marczibányi Antal trencsényi főispán október 24-i felszólításával sem, hogy azonnal hagyja el az ország területét.⁷⁴ Elutasító válaszát a magyar honvédelmi minisztériumnak is külön levélben indokolta meg: legfelső utasításra indult meg előbb Eperjes, majd Seybusch, és innen a Vág-völgy irányába.⁷⁵

Előnyomulását felderítői segítették, melyek nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar csapatok részéről szinte semmiféle ellenállástól nem kell tartania. A további előnyomulást nemcsak e tény könnyítette meg, de egyben sürgette a rosszra forduló időjárás is. Még október 22-ének éjjelén az eső úgy kezdett zuhogni, mintha dézsából öntenék, és az osztrák hadvezetőség nem titkoltan attól félt, hogy a folyók áradásával és kiöntésével megghiúsulhat a dandár további haladása. A sikeres manőver érdekében így a Simunich-dandár még október 23-án a hajnali órákban szállást bontott és azonnal folytatta vonulását Zsolna irányába, ahol a magyar erők számára váratlanul jelent meg. A magyar hadvezetés rossz felderítése és helyzetértékelése eredményezhette, hogy a Vágon itt átívelő hidat nem rombolták le, és a császári csapatok akadálytalanul kelhettek át a túlsárra.⁷⁶

A Vág völgye számos lehetőséget kínált volna a szervezett ellenállásra, és rendkívül jó természeti körülmények között könnyű lett volna a dandár továbbhaladását megakadályozni, azonban a magyar ellenállás a jelek szerint néhány úttorlasz emelésében és árkok ásásában merült ki. Igaz több ponton is álltak magyar csapatok, ám szétaprózva és a császári támadás irányvonalát tekintve igazából nem megfelelően elhelyezve. Így a Felvidékre kinevezett, hadszervezésben élen járó Beniczky Lajos kormánybiztos⁷⁷ úgy vélte, hogy Turóc megye a

⁷⁰ HL 2/359 (1848-10-12) Mf. 159.

⁷¹ STRACK, 4.o.

⁷² BENICZKY, 55.o.

⁷³ Lásd erre: STRACK, 4.o. valamint HL 2/407 (1848-10-14) Mf. 160.

⁷⁴ HL 2/347 (1848-10-ad11) Mf. 159.

⁷⁵ HL 2/469 (1848-10-19) Mf. 159.

⁷⁶ STRACK, 5.o.

⁷⁷ Beniczky szeptember 20-án nyerte el kormánybiztosi hatáskörének megerősítését Hont, Bars, Zólyom és Túróc vármegyék, valamint az ezek területén található szabad királyi városok fölött, és ezzel párhuzamosan megbízást kapott, hogy szervezzen ebben a térségben a mozgó nemzetőrségből egy tartaléksereget. Közli: BENICZKY, 554-555.o. Az OHB elnökének levele Beniczky Lajoshoz szeptember 20-án. Mint arra Hermann Róbert szíves

bányavidék kapuja, ezért aztán a turóci katlan bejáratait szállta meg. Ekkor 1750 embere volt és 6 ágyúja. „A rendelkezésére álló kis hadseregben csupán 450 sorkatona és 300 Beniczky-vadász volt komolyan számbavehető kombattáns erő, mert a többi népfelkelő és nemzetőr. (...) Beniczky katonáit elhelyezte Sztrecsnó előtt és a sztrecsnói szorosban [Trencsén vármegye, Z.P.K.] két ágyúval és Szent Márton előtt [Túróc vármegye, Z.P.K.] négy ágyúval. Nemzetőrökkel, népfelkelőkkel őriztette a králováni szorost [Árva vármegye, Z.P.K.], Stubnya vidékét, a hermaneci szorost [Túróc vármegye, Z.P.K.], az óhegyi utat és Ulmanka vidékét [Zólyom vármegye, Z.P.K.]”⁷⁸ Ugyanakkor nem őt nevezte ki az OHB a Simunich ellen készülő magyar erők főparancsnokává, hanem Pulszky Sándor ezredes, aki Sáros és Abaúj vármegyék területén szervezte meg éppen a védelmet, így amíg a helyszínre tudott sietni, a rendelkezés szerint Ordódy Kálmán őrnagy helyettesítette.

Az első, fegyveres ellenállásra Zsolnából továbbindulva, Predmér közelében, még Trencsén vármegyében talált Simunich csapatteste. Itt a magyar védők nemcsak barikádokat emeltek és nemcsak az utakat ásták fel, hanem a hidat is lerombolták, sőt a távolból közelebb ellenségre puskasortüzet zúdítottak. Igaz nem volt túl kitartó az ellenállás, hiszen az első válaszsorozat alkalmával azonnal visszavonultak Predmér településének falai mögé. A lerombolt híd helyreállítása is azonban csak ideig-óráig tudta feltartóztatni az elszánt dandárt. Az előőrsben működő utászok igen eredményesen és gyorsan oldották meg a feladatukat, és miután itt végeztek, gyorsan Nagybicse (Bittse) irányába vonultak tovább, hogy az ottani hidakat most ők robbantsák fel, ezzel is meggátolva az esetlegesen Turóc megyéből érkező magyar felmentő seregek előnyomulását. Miután sikerült a Predmér előtti nehézségeket is legyőzni, Simunich dandárja örömmujjongások közepette masírozott a település ellen, felkészülve az első tényleges összecsapásra a magyar szabadságharc erőivel. Azonban reményeikben ismételten csalatkoznuk kellett, hisz a település védelmét biztosító 34. gyalogezred egyik 350 fős különítménye már a lerombolt híd helyreállítási munkálatai idején elhagyta a várost és visszavonult. Így aztán Predmér is akadálytalanul és ellenállás nélkül került a császári csapatok kezére.⁷⁹

Pedig az OHB az alsó-ausztriai hadjárat ellenére sem hagyta figyelmen kívül Simunich betörését, sőt kimondottan tartott attól, hogy hadmozdulata meggátolhatja az alsó-ausztriai magyar sikert. Ezért aztán Marczibányi Antal trencseni főispán többszöri sürgetésére és fegyverkérésére az OHB – megkésve bár, de a legjobb szándéktól vezérelve – október 25-én sietve parancsot küldött Ráday Gedeon nógrádi, Géczy Péter honti és Justh József barsi főispánnak, hogy a rendelkezésükre álló erőkkel és a megyéikben rekvirált fegyverekkel, kaszákkal azonnal vonuljanak Ordódy Kálmán őrnagyhoz Lipótvárba.⁸⁰ Hasonlóan Beniczky Lajos kormánybiztost is az Ordódyval való együttműködésre utasította a Honvédelmi Bizottmány. Ez főleg azért volt elengedhetetlen, mert Ordódy Lipótvárban összpontosított védereje „mindössze csak 3 század Porosz-herczeg ezredbeli legénységéből és 3-4 ágyúból

figyelmeztetésében felhívta figyelmemet, Steier Lajos itt tévedett: az iratot Batthyány Lajos miniszterelnök írta alá, ugyanis az OHB szeptember 28-ig nem rendelkezett kinevezési jogosítványokkal.

⁷⁸ BENICZKY, 57.-58.o. A pontos harcrend a következő volt: 2 század gyalogos a Gyulai ezredből (200 fő), 2 század a Vilmos Porosz herceg gyalogezredből (250 fő), továbbá 2 század újonnan szervezett vadász (300 fő) és 1000 fő önkéntes nemzetőr. Ezt egészítette ki 2 darab hatfontos, 2 darab négyfontos és 2 darab kétfontos üteg. Ezt maga Beniczky adta meg visszaemlékezéseiben, közli: BENICZKY, 235.o.

⁷⁹ STRACK, 6.o.

⁸⁰ BENICZKY, 60.o.

állott”⁸¹, amivel bizony nemigen szállhatott volna szembe majd 5000 fős osztrák császári dandárral.

Így azon sem csodálkozhatunk, hogy a tervezett erősítés nem akadályozta meg az osztrák császári erőket, hogy egyre mélyebbre nyomuljanak előre a Felvidéken. Csak kisebb akadályokkal nehezített út várt a következő napokban Simunich dandárára. Maga az igencsak esős időjárás több nehézséget okozott az előrenyomuló csapatoknak, mint a magyar csapatok által felállított barikádok és úttorlaszok. Az előőrs utászai még jóval a főszereg megérkezése előtt eltávolították ezeket és így már október 26-án császári kézen volt Illava és Klobusic. Október 27-én pedig a dandár megérkezett Trencsén alá, ahol ismét csak meglepve tapasztalta, hogy semmiféle magyar ellenállással nem kell szembenéznie, és a várost gond nélkül veheti birtokba. Ennek fényében aztán fölösleges óvatosságnak bizonyult a Verette százados irányítása alatt felállított „vízi-csapattest”. Simunich ugyanis még Predmér előtt elrendelte, hogy Verette gyűjtsön minél több csónakot és tutajt össze, hogyha a trencsényi Vág-hídat a magyar csapatok védelmi intézkedései nyomán lerombolva találnák, akkor is át tudjanak kelni a folyón. Az e célra kirendelt Hartmann-osztály azonban a rossz időjárási viszonyok közepette csak nehézkesen tudott haladni, és csak jóval a főhadtest megérkezése után volt Trencsénbe várható. Azonban eme erők nélkül is játszani könnyedséggel sikerült megvalósítani a hadicél birtokba vételét, így a város és az oly fontos Vág-híd elfoglalásával a magyar védelem szervezésével megbízott Ordódy őrnagy legfontosabb ütőkártyáját és hadállását veszítette el.⁸²

Az adott helyzetben az őrnagy úgy ítélte meg, nem várhat tovább az esetleges tervezett erősítések megérkezéére, és mivel a kommunikáció közte és a sietve közeledő Beniczky kormánybiztos között nemcsak hogy akadozott, hanem napokig nem is működött, úgy döntött, ütközetet vállal a továbbnyomuló Simunich megállítására. 1848. október 28-án délben Kosztolnánál végül is csapataival szembeszállt a Felvidékre betörő Simunich-dandárral. Az alig három órán át tartó ütközetet – mint számtalan esetben a szabadságharc kezdeti szakaszában – végül a magyar nemzetőrök megfutamodása döntötte el.⁸³ A magyar csapatok nemcsak Kosztolnát voltak kénytelenek feladni, de Simunich október 30-án elérte Vágújhelyet, majd pedig zavartalanul Nagyszombat felé vette az irányt. Hadmozdulatainak továbbra is Pozsony maradt az elsőrangú célpontja, hisz az osztrák császári erők várható széleskörű offenzívája esetén itt kellett csatlakoznia a Bécs irányából előretörő csapatokkal. Ennek érdekében november 1-jén Simunich csapataival bevonult Nagyszombat városába, ahol ismét csak nem talált egyetlen ellenálló magyar szabadságharcos katonát sem. Itt a dandárparancsnok a kényelmes körülmények között a fáradt csapatoknak egy teljes nap pihenőt engedélyezett. E helyen érkeztek meg a hírek a magyar csapatok alsó-ausztriai előnyomulásáról, a schwechati ütközetről és Bécs bevételéről.⁸⁴

⁸¹ B. J.: *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harczának katonai története*, Budapest, 1897 Márkus Samu könyvnyomdája, 101.o.

⁸² STRACK, 5-6.o.

⁸³ Lásd erről részletesebben: ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN: A Simunich-dandár szerepe 1848 őszén és kora telén Felső-Magyarországon. *KÚT – Az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola folyóirata*, 2005/2. (a továbbiakban: ZACHAR P. K., *Simunich*) 14-17.o.

⁸⁴ A magyar honvédsereg alsó-ausztriai hadjáratával kapcsolatban lásd többek között: BARTA ISTVÁN: A magyar szabadságharc vezetői és a bécsi októberi forradalom. *Századok* 1951 (LXXXV), 3-4.sz.; HÄUSLER, Wolfgang: *Das Gefecht bei Schwechat am 30. Oktober 1848*. (Militärhistorische Schriftenreihe, Heft 34) hrsg. HGM, Wien 1977.; HERMANN RÓBERT: Görgei Artúr a Lajtánál, 1848. október 7 – november 1. *Történelmi Szemle*, 1992/3-4.; HERMANN RÓBERT: Die unüberschreitbare Grenze. In: *Die Revolution von 1848/49 im österreichisch-ungarischen Grenzraum*. Szerk.: SCHLAG, Gerald – WEGHOFER, Lieselotte. Eisenstadt, 1996; HERMANN RÓBERT: A Drávától Schwechatig. Az 1848 őszi hadiesemények a Dunántúlon és a Felvidéken: 1848 szeptember – november. *Századok* 1998/2.; HERMANN RÓBERT: Az eldöntő döntetlen – a schwechati csata 1848. október 30-án.

Ez a Bécs alatti kudarc ismételten ráirányította az OHB figyelmét az ország területén tartózkodó osztrák-császári haderőkre és elsősorban Simunich még mindig eredményes és akadályok nélküli előnyomulására a Felvidéken. Félő volt esetleges sikeres hadmozdulata a bányavárosok ellen. Ennek nyomán Kossuth is határozott lépésre szánta el magát: egyfelől Pozsonyból Klapka György őrnagyot szándékozott Nagyszombat ellen kirendelni, másfelől pedig a további tervekbe bevonták a Schwechat alól megérkező, frissen előléptetett Guyon Richard ezredes, akinek Beniczkyvel és Ordódyval együtt feladatául szabták, hogy az osztrák-császári erők hátába kerülve Nagyszombatnál fogják közre a Felvidékre betolakodó erőket. Guyon vezetése alatt majd 8.000 honvéd katona indult meg 22 löveggel Nagyszombat ellen, és eme sereg balszármányához csatlakozott Klapka a maga nemzetőreivel, így majd 10.000 fő és 32 löveg sietett Simunich ellen.⁸⁵ Erről maga Simunich is értesült, ugyanis még november 2-ának estéjén, a zuhogó esőben sikerült két magyar katonát foglyul ejteni. A Fejérváry őrnagy vezetése alatt álló elővéd a magyar szabadságharc oldalára állt 48. számú gyalogezred 3. zászlóaljának két bakáját fogta el portyázása során, és ők számoltak be foglyul ejtőiknek a Nagyszombat ellen felvonuló magyar csapatokról.⁸⁶ E hír hallatán Simunich altábornagynak újra kellett gondolnia helyzetét. Míg november 1-én jó kilátások nyíltak a Pozsony elleni továbbvonulásra, ez a hírek nyomán igencsak megváltozott. Döntésénél azonban segítette Windisch-Grätz azon levele, mely szerint „már kevésbé szükségzerű a Pozsony irányába tervezett diverzió”⁸⁷, igaz nagy előnnyel kecsegtette, ha sikerülne ezt a várost elfoglalni és megszállni. Ugyanakkor Windisch-Grätz nem kívánta ezt parancsba adni, hisz leginkább Simunich volt abban a helyzetben, hogy megítélje, „eme pont későbbi megtartásának lehetőségét. Mindenesetre a legnagyobb óvatosságra és minden túlerőben lévő ellenféllel történő összecsapás elkerülésére kell intennem.”⁸⁸ Ezeket a különböző lehetőségeket mérlegelve, elsősorban a közeledő magyar csapatok nagyságát is figyelembe véve, Simunich végül vezérkarával gyors és részletes visszavonulási tervet dolgozott ki. Ennek értelmében november 3-án napfelkeltekor a dandár zöme megkezdte a visszavonulást Pozsonynádason át Morvaország irányába.

Igazság szerint meg kell vallanunk, hogy eme hadmozdulatok esetében Simunichot a szerencse is kísérte, ugyanis a magyar csapatok felvonulása majd egy teljes napot csúszott; a Modor-Senkvic-Sárfő vonalat csak november 3-án tudták vonaton elhagyni a magyar csapatok, ennek következtében Simunich egerutat nyert. Ennek ellenére többször is rövid és valójában eredménytelen harcérintkezésre került sor az osztrák császári erők utóvédje és a magyar csapatok elővédje között. Az egyik legjelentősebbre Nádas alatt került sor, ahol november 4-ének reggelén mintegy másfél órán át ágyúzták egymást a felek, sőt itt a huszárok is belebelekaptak a császári utóvédbe. Itt csak a települést szegélyező magaslatok nyújtotta előny óvta meg a császári erők visszavonulását, a magyar csapatok – még az osztrák beszámolók szerint is igen erőteljes – támadását csak a jó szerencse segítségével tudták kivédeni Simunich erői.⁸⁹

In: *A magyar történelem eseményei a Vay Ádám Múzeum metszetgyűjteményének tükrében*. Szerk.: MOLNÁR SÁNDOR. Vaja, 2000; ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN: *A schwechati ütközet újabb források tükrében*. In: *1848/49-ről százötven év távlatából*. Szerk.: SIMOR Ferenc. a Siklói Vár- és Múzeumbaráti Kör kiadványa, Siklós 1999.

⁸⁵ BENICZKY, 66.o., valamint HERMANN *1848-49 hadtörténete*. 155.o. és MOLNÁR ANDRÁS: *A 7. honvédszászlóalj története*. In: *A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849*. Szerk.: MOLNÁR ANDRÁS. a Zala Megyei Levéltár kiadványa (Zalai Gyűjtemény 33. kötet), Zalaegerszeg 1992. 53-112. (a továbbiakban: MOLNÁR, *Zalai honvédek*), 83.o.

⁸⁶ HL 3/94 b (1848-11-4 ½); Mf. 159. Erről lásd még: STRACK, 16.o.

⁸⁷ HL 3/18 (1848-11-2); Mf. 159.

⁸⁸ HL 3/18 (1848-11-2); Mf. 159.

⁸⁹ HL 3/108 (1848-11-7 ½); Mf. 159.

A magyar hadvezetés, felismerve Simunich menekülési útvonaltervét, igyekezett Jablonca előtt megállítani futását és az ottani hidat robbantással járhatatlanná tenni. Azonban a beavatkozás ismét csak megkésett. Az első robbantási kísérlet csak kisebb kárt okozott a híd szerkezetében és mire az újabb romboláshoz felkészültek volna a magyar nemzetőrök, megérkezett Simunich erős előőrse. Fedrigoni százados vezetésével egy fél zászlóalj gyalogság, a rendelkezésre álló teljes utászcsapat és egy fél lovassvadron jelent meg Jablonca alatt, elűzve a magyar csapatokat és birtokukba véve a hidat. Ezzel sikerült biztosítani a főszereg átvonulását.⁹⁰ Ugyanakkor a magyar lovasság nem adta fel az üldözést és az osztrák utóvédnek esett. Itt azonban hamarosan szemben találta magát Kosteletzky főhadnagy jól irányzott ágyútűzével. A 15. számú osztrák-császári gyalogüteg eredményes fellépésének volt köszönhető, hogy a magyar elővéd ettől kezdve csak biztos távoból követte Simunich visszavonulását. Végül újabb harcérintkezéseket követően 18 órai erőltetett menet után megérkeztek az osztrák császári erők a morvaországi Göding településre, ahol gyorsan elsáncolták magukat, és emellett a hidat is lerombolták, ezzel biztosítva állásaikat a Morva folyó jobb partján.⁹¹

Ezzel zárult Simunich első betörése a Felvidékre. Tevékenysége nemcsak morális veszteséget jelentett a szabadságharc erőinek. Ismét bebizonyosodott, hogy a magyar hadvezetés nem számíthat a népfelkelőkre, és mielőbb meg kell oldania a fegyverhiányát kérdését. Elterjedt volt a Hunfalvy Pál által is papírra vetett nézet, miszerint „Simunics kimenekült – seregünk tehát ismét rosszul vagy semmit sem működött”⁹². A jobb koordináció, az OHB odafigyelő szervezőmunkája meghiúsíthatta volna Simunich majd egy hónapos ténykedését a Felvidéken, és biztosabb háttérrel teremthetett volna az alsó-ausztriai hadjáratokhoz is. Ugyanakkor viszont a magyar katonai vezetők az adott helyzetben elsősorban Bécs megsegítésében látták a prioritást és ezért a mellékhadszíntérnek tekintett Észak-Magyarországon épp elegendő erőt összpontosítottak, hogy a császári előnyomlás ne fenyegethesse az ország szívéét. Ez azért is figyelemreméltó, mivel a magyar csapatok október végén fáradtan érkeztek szinte azonnal Schwechat alól a Vág völgyébe, ugyanakkor pedig a császári-királyi – jól felszerelt és általában első- vagy másodvonalbeli – sorcsapatok mindhárom fegyvernemből álltak, melyeket számos utászcsapat egészített ki. Így még nehezebb volt az ellenük történő fellépés.

Simunich részleges sikere azonban számos hasznosítható információ, fontos felismerések birtokába juttatta mind a magyar, mind pedig a császári-királyi hadvezetést. Főként annak fényében, hogy november hónap során az alamóci ellenforradalmi központ véglegesítette a pest-budai forradalmi központ elleni támadás tervét. Schwarzenberg herceg kisebb nézeteltérések árán érvényesítette kormányalakítási elképzeléseit Windisch-Grätz herceggel szemben, míg utóbbi a katonapolitikai előkészületeket váltotta valóra. A kormányzat teljes megújulását, az új feltételek kiteljesedését és a kormányzati elképzelések megvalósulását végül maga a jól ismert trónváltás koronázta meg: a gyengeelméjűnek tartott Ferdinánd helyett erőskezű vezetés kellett, mely nevével sem kötődik semmilyen módon a korábbi engedékeny és az új világrend iránt elfogadó álláspontot képviselő kurzushoz.⁹³ Nagyon kevesek voltak csak beavatva a

⁹⁰ STRACK, 19.o.

⁹¹ A Simunich elleni ezen hadműveleteket lásd más megvilágításban: HERMANN RÓBERT, Klapka György tevékenysége 1848 márciusától 1849 január elejéig. In: *Komárom és Klapka György 1848/49-ben*. Szerk.: KISS VENDEL. Komárom 1994. valamint ZACHAR P. K., *Simunich*. 17-23.o.

⁹² HUNFALVY PÁL: *Napló 1848-1849*. (s.a.r. URBÁN ALADÁR) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1986 (a továbbiakban: HUNFALVY), 103.o. (Napló, nov. 6.)

⁹³ Lásd erről: HELFERT, Jos. Alex. Fhr. v.: *Geschichte Österreichs vom Ausgange des Wiener October-Aufstandes 1848. Band III.: Die Thronbesteigung des Kaisers Franz Joseph I.* Verlag von F. Tempsky, Prag, 1872. valamint ANGYAL DÁVID: *Az ifjú Ferenc József*. A Magyar Történelmi Társulat kiadása, Budapest, é.n.

tervekbe: egyedül a császári család tagjai, a WIR-hadvezéri hármasa (Windisch-Grätz, Jellacic és Radetzky), valamint a miniszterek tudtak a változásokról. Az iratokat előkészítő írnokok, nyomdászok a legszigorúbb őrizet alatt készítették el a szükséges iratokat.⁹⁴ A fiatal uralkodó trónbeszéde valójában a Schwarzenberg-féle kormányprogram folytatásaként is felfogható, hiszen ebben is az összállam megteremtéséről, egy egységes nagy államtest létrehozásáról esik szó. Ennek nyomán Magyarország bárminemű külön- és önállóságáról szó sem lehet többé. E nélkül a politikai lépés nélkül nem volt elképzelhető egy tényleg határozott és egységes fellépés Magyarországgal szemben. Ezért is adta ki még ugyanaznap a magyarországi eseményekről tájékoztató manifesztumát az új uralkodó, melyben a teljes leszámolást hirdette meg és bizalmat szavazott Windisch-Grätz hercegnek.

Windisch-Grätz támadási tervében ugyanis immár nemcsak a Simunich-dandár betörése szerepelt Észak-Magyarországon, hanem egy kibővített, megerősített előnyomulást irányzott elő. Még november 3-án utasította az akkor Bécsben állomásozó Franz Wyss vezérőrnagyot, hogy az alá beosztott csapattestekkel azonnal induljon a Morva folyó partjára, Simunich megsegítésére. A Wyss-dandár összesen így 4 1/6 zászlóaljból, 5 lovassági századból (svadronból) és 12 ágyúból állt.⁹⁵ Wyss csapatait ennek megfelelően a Morva folyó két partján helyezte el, Angern és Magyarfalva (Ungarisch Aigen) megszállásával foglalta el védelmi vonalát.⁹⁶ Nem sokkal később pedig Windisch-Grätz főparancsnok döntött egy további északi hadoszlop felállításáról. Ez Simunich dandárjától keletebbre, a galíciai területeken került megszervezésre: november 12-i schönbrunni illetve november 17-i lemergi hadparanccsal megbízták Legeditsch altábornagyot egy támadó hadoszlop összeállításával.⁹⁷ Azonban alig egy-két nap elteltével a stratégiai jelentőségű betörés előkészítését és kivitelezését a jóval tapasztaltabb⁹⁸, immár 60 éves, addig a krakkói főparancsnokságot ellátó Franz Schlick gróf altábornagyra bízták. A keleti betöréstől az alsó-ausztriai főhadsereggel szemben álló magyar erők diverzióját remélték, emellett pedig reménykedtek itt is a szláv többségű lakosság felkelésében és a pesti vezetés ellen fordításában.⁹⁹ A szervezés a Duklai hágó Galícia felé eső részében kezdődött, itt összpontosította erőit Schlick altábornagy és várt a kedvező időpontra a támadás megindítására.

Hasonlóan a szláv felkelőkre alapozta betörését Észak-Magyarország nyugati területein a főparancsnok. Úgy vélte, hogy Morvaország nyugati határán Bernhard Janaček és Mihál Miloslav Hodza, míg középső és keleti vidékein Josef Miloslav Hurban, Ludovit Stur és Bedich Bloudek lesz arra alkalmas, hogy megszervezzék a szlávok népfelkelését. Ebben végül sorozredni segítséget is kaptak: a Wyss tábornok mellé beosztott, ekkor Teschenbe rendelt Frischeisen alezredes hadoszlopát (36. sz. báró Palombini gyalogezred 1. tábori zászlóalját) bízta meg Windisch-Grätz, hogy – mintegy „portyázó előcsapatként”, a „felkelés magvaként” – elősegítse a szlovák felkelők témyerését.¹⁰⁰ Ezekre a csapattestekre alapozta Windisch-Grätz herceg

⁹⁴ HÜBNER, 317.o.

⁹⁵ HL 3/124 (1848-11-6); Mf. 123.: Ezek a csapattestek az alábbiak voltak: Schönhals gyalogezred 1. zászlóalja, Reisinger Landwehr-zászlóalj, Fürstenwärther gyalogezred 3. zászlóalja, 2. vadász-zászlóalj egy százada, Károly főherceg könnyűlovasok, Carl Auersperg vértések, egy fél század Kress-könnyűlovas, 12 ágyú, egy lovassági üteg.

⁹⁶ 3/78a (1848-11-ad 4); Mf. 123. Wyss vezérőrnagy jelentése a hadsereg-főparancsnokság részére 1848. nov. 5-én, Angernből.

⁹⁷ KOCZICZKA, Franz: *Die Winter-Campagne des Graf Schlik'schen Armeekorps 1848-1849*. Verlag von Eduard Hölzler, Olmütz 1850. (a továbbiakban: KOCZICZKA) 12.o.

⁹⁸ „Fél szemét a napóleoni háborúban egy részeg kozák szúrta ki, azonban a kortársak szerint a megmaradt fél szemével is többet látott, mint sok más tábornok kettővel.” HERMANN, *1848-1849 hadtörténete*. 196.o.

⁹⁹ KOCZICZKA, 12.o.

¹⁰⁰ Lásd erről bővebben: BENICZKY, 70-71.o. Frischeisen november 22-én vonult be a Palombini-ezred 4 századával (724 fő) Teschenbe. Ott talált 1000 fegyvert, egy ½ rakétaüteget és Baillou báró főhadnagy vezetésével

főparancsnok az Észak-Magyarország elleni támadást. Ennek megfelelően december első napjaiban szinte egyszerre mozdultak meg a morvaországi-galíciai határszakasz mentén a császári-királyi erők, hogy összehangolt módon kapcsolódjanak be a Győr, Pozsony, Komárom, Lipótvár, majd a Buda-Pest elleni hadmozdulatokba.¹⁰¹

egy ½ svadron Károly főherceg svalizsér lovasságot (62 fő). HL Mf. B/70 1100/86; Eredetiben: 3/510. irat; 1128-1129.p. Ugyancsak itt kapta kézhez Windisch-Grätz levelét, hogy a Magyarországra való betörés ügyében Bloudek, Stúr, Zach tót vezetőkkel tárgyaljon. Idézi BENICZKY, 71.o. Magyarul, saját fordításában közli: STEIER, *Tót nemzetiségi kérdés*, I. k. 304.

¹⁰¹ A téli hadjárat egyik legújabb részletes feldolgozását lásd: BONA GÁBOR: A téli hadjárat (1848. december – 1849. február) In: *A szabadságharc katonai története*. Szerk.: BONA GÁBOR. Zrinyi kiadó, Budapest 1998.